

कुमारभास्करवर्मसंस्कृत-पुरातनाध्ययनविश्वविद्यालयः

Kumar Bhaskar Varma Sanskrit And Ancient Studies University

(A State Public University under Assam Act no. IX of 2011)

(Accredited B+ by NAAC)

Namati, Nalbari-781337

Website: www.kbvsasun.ac.in :: Email Id: kbvsasun@rediffmail.com

एकवर्षीयाचार्य/स्नातकोत्तरपाठ्यक्रमः

Syllabus for One year Acharya/ M.A. Programme

संस्कृतव्याकरणविभागः

Department of Sanskrit Vyakarana

एकवर्षीयाचार्य/स्नातकोत्तरपाठ्यक्रमः(संस्कृतव्याकरणम्)
One year Acharya/M.A. in Sanskrit Vyakarana

पाठ्यक्रमस्योद्देश्यानि –

- भाषायाः परिष्कारकस्य पाणिनिव्याकरणशास्त्रस्य विशिष्टावबोधनम्।
- पाणिनिपरम्परायाः दार्शनिकग्रन्थानामध्यापनम्।
- पाणिनिव्याकरणादतिरिक्तन्यायग्रन्थानामपि बोधनम्।
- पाणिनिव्याकरणस्य न्यायोक्तलक्षणानुमतमध्यापनम्।
- अनेन पाठ्यक्रममाध्यमेन अध्येतारः पाणिनिव्याकरणशास्त्रे पारङ्गताः भविष्यन्ति।

पाठ्यक्रमस्य परिणामाः –

- सकलव्याकरणशास्त्रस्येतिहासज्ञानपुरस्सरं पाणिनिपरम्परायां सुदृढा भविष्यन्ति।
- पाणिनिव्याकरणस्य दार्शनिकानां ग्रन्थानां न्यायशास्त्रदृष्ट्या ज्ञाने सक्षमाः भविष्यन्ति।
- व्याकरणेन न्याय-साहित्य-वेदादिशास्त्राण्यपि सिद्धानि भविष्यन्ति।
- पाठ्यक्रमोऽयम् अध्येतारं व्युत्पन्नं विधायोद्योगप्राप्तिकारको भविष्यति।

एकवर्षीयाचार्य/स्नातकोत्तरपाठ्यक्रमः(संस्कृतव्याकरणम्)

One year Acharya/M.A. in Sanskrit Vyakarana

According to NEP 2020

Course No.		SEMESTER-I	Hours/Week	Tutorial week	Credit	Internal Marks	External Marks	Faculty
		PAPER NAME						
PGVYC101	CORE	वाक्यपदीयम् (ब्रह्मकाण्डम्)	5	1	4	40	60	
PGVYC102	CORE	लघुशब्देन्दुशेखरः-2 (हल्सन्धितः स्वादिसन्धिं यावत्)	5	1	4	40	60	
PGVYC103	CORE	लघुशब्देन्दुशेखरः-3 (अजन्तपुल्लिङ्गप्रकरणम्)	5	1	4	40	60	
PGVYC104	CORE	परिभाषेन्दुशेखरः-3 (शास्त्रशेषप्रकरणम्)	5	1	4	40	60	
DISCIPLINE SPECIFIC ELECTIVE								
PGVYE105	DSE	लघुशब्देन्दुशेखरः-4 (स्त्रीप्रत्ययप्रकरणम्)	5	0	4	40	60	
		TOTAL CREDITS			20			
Course No.		SEMESTER –II	Hours/Week	Tutorial week	Credit	Internal Marks	External Marks	Faculty
		PAPER NAME						
PGVYC201	CORE	वैयाकरणभूषणसारः-1 (आदितः नामार्थनिर्णयं यावत्)	5	1	4	40	60	
PGVYC 202	CORE	लघुशब्देन्दुशेखरः-5 (कारकप्रकरणम्)	5	1	4	40	60	
PGVYC 203	CORE	वैयाकरणभूषणसारः -2 (समासशक्तिनिर्णयतः समाप्तिं यावत्)	5	1	4	40	60	
DISCIPLINE SPECIFIC ELECTIVE								
PGVYE204	DSE	वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (समासप्रकरणम्)	5	1	4	40	60	
PROJECT/ SEMINAR/ FIELD WORK								
PGVYRP205	Project	पाण्डुलिपिसम्पादनम् / संगोष्ठी/ क्षेत्रीयमध्ययनम्	5	0	4			
		TOTAL CREDITS			20			

मूल्याङ्कनयोजना –

➤ प्रत्येक सत्रे आन्तरिकी-बाह्ये परीक्षे भवतः।

➤ आन्तरिकीपरीक्षा – 40%

प्रतिपत्रं मूल्याङ्कस्य प्रारूपम् -

क्र.सं.	मूल्याङ्कनम्	पूर्णाङ्काः
1.	लिखितपरीक्षा द्वयम्	30 (15+15)
2.	संगोष्ठी/ गृहकार्यम्, शैक्षिकभ्रमणम्, उपस्थितिः/	10
		40
प्राप्ताङ्कग्रहणम् -		= प्राप्ताङ्काः (1+2)

➤ बाह्य(सत्रान्त)परीक्षा – 60%

➤ प्रश्नपत्रनिर्माणयोजना –

1. प्रश्नपत्रस्य भाषा संस्कृतं वर्तते।
2. प्रश्नपत्रे पूर्णाङ्काः षष्टिः (60) सन्ति।
3. प्रश्नपत्रे खण्डत्रयमस्ति।
4. प्रथमखण्डे अतिलघूत्तरात्मकाः दश प्रश्नाः (10) भवन्ति। सर्वे अनिवार्याः, प्रत्येकं प्रश्नाः एकाङ्कात्मकाश्च।
5. द्वितीयखण्डे लघूत्तरात्मकाः सप्त प्रश्नाः (07) भवन्ति। सप्तसु पञ्चानामुत्तराण्यपेक्षितानि भविष्यन्ति। प्रत्येकं प्रश्नाः षडाङ्कात्मकाः (6) भवन्ति।
6. तृतीयखण्डे दीर्घोत्तरात्मकाः चत्वारो प्रश्नाः (04) भवन्ति। चतुर्षु द्वयोरुत्तरे अपेक्षिते भवतः। प्रत्येकं प्रश्नाः दशाङ्कात्मकाः (10) वर्तन्ते।
7. PGVYRP205 पत्रक्रमाङ्के मौखिकीपरीक्षा भविष्यति।

भागः	प्रश्नानां क्रमः	प्रश्नानां संख्या	उत्तरापेक्षितानां प्रश्नसंख्या	पूर्णाङ्काः
प्रथमखण्डः (अतिलघूत्तरीयाः प्रश्नाः)	1 - 10	10	10	1x10=10
द्वितीयखण्डः (लघूत्तरीयाः प्रश्नाः)	11 - 17	7	5	6x5=30
तृतीयखण्डः (दीर्घोत्तरीयाः प्रश्नाः)	18 - 21	4	2	10x2=20
योगः		21	17	60

प्रथमषाण्मासिकः First Semester

प्रथमपत्रम्
PGVYC101
वाक्यपदीयम्
क्रेडिट – 4, अङ्काः – 60

पत्रस्योद्देश्यानि परिणामाश्च -

- छात्रेभ्यो व्याकरणदर्शनस्य परिज्ञानम् ।
- छात्राः व्याकरणदर्शनज्ञानं कुर्वन्तः शब्दब्रह्मस्वरूपं ज्ञास्यन्ति ।
- छात्राः व्याकरणस्य महनीयता विषये, वर्णपदस्फोटध्वनिविषये, वाक्विषये च विशिष्टज्ञानं करिष्यन्ति।
- छात्राः भर्तृहरेः जीवनवृत्तं ज्ञास्यन्ति।

प्रथमघटकः -

आदितः 29 कारिकापर्यन्तम् - 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

द्वितीयघटकः -

30 तः 69 कारिकापर्यन्तम् - 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

तृतीयघटकः -

70 तः 115 कारिकापर्यन्तम् - 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

चतुर्थघटकः -

116 तः 156 कारिकापर्यन्तम् - 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

पाठयोजना -

भागः	उपभागः	पाठ्यक्रमविवरणम्	Hyperlink	अध्यापनहोरा	क्रेडिट
1.	वाक्यपदीयम्				1
	1	आदितः 29 कारिकापर्यन्तम्		15	
	2.	30 तः 69 कारिकापर्यन्तम्		15	
	3.	70 तः 115 कारिकापर्यन्तम्		15	
	4.	116 तः 156 कारिकापर्यन्तम्		15	
सम्पूर्णयोगः				60	4

सहायकग्रन्थाः-

1. वाक्यपदीयम् (ब्रह्मकाण्डम्) - आचार्य सूर्यनारायण शुक्ल, चौखम्बा संस्कृत सीरीज आफिस, वाराणसी।
2. वाक्यपदीयम् (ब्रह्मकाण्डम्) - डा. शिवशङ्कर अवस्थी, चौखम्बा विद्याभावन, वाराणसी।
3. वाक्यपदीयम् (ब्रह्मकाण्डम्) 'अम्बाकर्त्री' टीकायुक्तम् - सम्पूर्णानन्द संस्कृत विश्वविद्यालय, वाराणसी।
4. वाक्यपदीयम् (ब्रह्मकाण्डम्) - डॉ. उमाशङ्कर शर्मा, 'ऋषि' - चौखम्बा भारती अकादमी, वाराणसी।
5. वाक्यपदीयम्, सम्पूर्ण मूलमात्रम् - डॉ. सुधाकरमिश्रः बनारसमैकेण्टाईलकम्पनी, कोलकाता

द्वितीयपत्रम्
PGVYC102
लघुशब्देन्दुशेखरः -2
क्रेडिट – 4, अङ्काः – 60

पत्रस्योद्देश्यानि परिणामाश्च -

- छात्राः हल्सन्धिविसर्गसन्धिस्वादिसन्धिप्रकरणेषु समागतानां सूत्राणां विभिन्नानाम् आचार्याणां मतज्ञानपूर्वकं नागेशमतस्यावबोधनं करिष्यन्ति।
- छात्राः स्तोःश्रुना श्रुः इत्यादिसूत्राणां विषये शास्त्रार्थसम्पादने समर्थाः भविष्यन्ति।
- अध्येतारो नव्यचिन्तनशक्तिविशिष्टाः भविष्यन्ति।

प्रथमघटकः -

स्तोः श्रुना श्रुः इत्यतः नश्च इति (हल्सन्धिः) पर्यन्तम्। - 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

द्वितीयघटकः -

डमो ह्रस्वादचि डमुणित्यम् इत्यतः पदान्ताद्वा इति (हल्सन्धिः) पर्यन्तम्। - 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

तृतीयघटकः -

विसर्गसन्धिः। - 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

चतुर्थघटकः -

स्वादिसन्धिः। - 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

पाठयोजना -

भागः	उपभागः	पाठ्यक्रमविवरणम्	Hyperlink	अध्यापनहोरा	क्रेडिट
1.	लघुशब्देन्दुशेखरः हल्सन्धिप्रकरणतः स्वादिसन्धिं यावत्				1
	1.	स्तोः श्रुना श्रुः इत्यतः नश्च इति पर्यन्तम्।		15	
	2.	डमो ह्रस्वादचि डमुणित्यम् इत्यतः पदान्ताद्वा इति पर्यन्तम्।		15	
	3.	विसर्गसन्धिः।		15	
	4.	स्वादिसन्धिः।		15	
सम्पूर्णयोगः				60	4

सहायकग्रन्थाः-

1. लघुशब्देन्दुशेखरः — डॉ. शिवप्रसाद शर्मा, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी।
2. लघुशब्देन्दुशेखरः — प्रो. बालशास्त्री, वाणी विलास प्रकाशन, वाराणसी।
3. लघुशब्देन्दुशेखरः - आचार्यविश्वनाथमिश्रः, चौखम्भासंस्कृतप्रतिष्ठानम्, देहली।
4. लघुशब्देन्दुशेखरः - आचार्यब्रह्मदत्तद्विवेदी

तृतीयपत्रम्
PGVYC103
लघुशब्देन्दुशेखरः -3
क्रेडिट – 4, अङ्काः – 60

पत्रस्योद्देश्यानि परिणामाश्च -

- छात्राः अजन्तपुल्लिङ्गप्रकरणे समागतानां सूत्राणां विभिन्नानाम् आचार्याणां मतज्ञानपूर्वकं नागेशमतस्यावबोधनं करिष्यन्ति।
- छात्राः अर्थवद्, सरूपाणाम् इत्यादिसूत्राणां विषये शास्त्रार्थसम्पादने समर्थाः भविष्यन्ति।
- अध्येतारो नव्यचिन्तनशक्तिविशिष्टाः भविष्यन्ति।

प्रथमघटकः -

अर्थवदधातुरप्रत्ययः प्रातिपदिकम् इत्यतः बहुवचने झल्येत् इति पर्यन्तम्। - 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

द्वितीयघटकः -

वाऽवसाने इत्यतः आकडारादेका संज्ञा इति पर्यन्तम्। - 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

तृतीयघटकः -

भस्य इत्यतः डति च इति पर्यन्तम्। - 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

चतुर्थघटकः -

प्रत्ययस्य लुक्श्रुलुपः इत्यतः रायो हलि इति पर्यन्तम्। - 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

पाठयोजना -

भागः	उपभागः	पाठ्यक्रमविवरणम्	Hyperlink	अध्यापनहोरा	क्रेडिट
1.	लघुशब्देन्दुशेखरः अजन्तपुल्लिङ्गप्रकरणम्				1
	1.	अर्थवदधातुरप्रत्ययः प्रातिपदिकम् इत्यतः बहुवचने झल्येत् इति पर्यन्तम्।		15	
	2.	वाऽवसाने इत्यतः आकडारादेका संज्ञा इति पर्यन्तम्।		15	
	3.	भस्य इत्यतः डति च इति पर्यन्तम्।		15	
	4.	प्रत्ययस्य लुक्श्रुलुपः इत्यतः रायो हलि इति पर्यन्तम्।		15	
सम्पूर्णयोगः				60	4

सहायकग्रन्थाः-

1. लघुशब्देन्दुशेखरः — डॉ. शिवप्रसाद शर्मा, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी।
2. लघुशब्देन्दुशेखरः — प्रो. बालशास्त्री, वाणी विलास प्रकाशन, वाराणसी।

चतुर्थपत्रम्
PGVYC104
परिभाषेन्दुशेखरः -3
क्रेडिट – 4, अङ्काः – 60

पत्रस्योद्देश्यानि परिणामाश्च -

- छात्रेभ्यः पाणिनीयसूत्रार्थकरणे सहायभूतानां शास्त्रशेषप्रकरणपठितानां परिभाषाणां विभिन्नाचार्यदृग्भिरवबोधनम् ।
- छात्राः ‘प्रातिपदिकग्रहणे लिङ्गविशिष्ट....’ इत्यादीनां परिभाषाणां विशिष्टप्रकारेणावबोधं कृत्वा तत्तत्पाणिनीयसूत्राणामर्थज्ञाने समर्थाः भविष्यन्ति ।

प्रथमघटकः -

प्रातिपदिकग्रहणे ...इत्यतः सन्नियोगशिष्टानाम् इति पर्यन्तम् । - 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

द्वितीयघटकः -

ताच्छीलिके णेऽण्कृतान्ति भवन्ति इति परिभाषातः

उपपदविभक्तेः कारकविभक्तिर्वलीयसी इति पर्यन्तम् । 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

तृतीयघटकः -

अनन्त्यविकारेऽन्त्यसदेशस्य. इत्यतः

अभेदकाः गुणाः इति परिभाषापर्यन्तम् । 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

चतुर्थघटकः -

बाधकान्येव निपातनानि ... इत्यतः

अर्धमात्रालाघवेन.. इति परिभाषापर्यन्तम् । 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

पाठयोजना -

भागः	उपभागः	पाठ्यक्रमविवरणम्	Hyperlink	अध्यापनहोरा	क्रेडिट	
1.	परिभाषेन्दुशेखरः (शास्त्रशेषप्रकरणम्)					1
	1	72 तः 87 परिभाषापर्यन्तम्	https://epgp.inflibnet.ac.in/ Home/ViewSubject?catid=7 q0wFPhZ2YvbF9Q0FD+dq <u>A</u>	15		
	2.	88 तः 103 परिभाषापर्यन्तम्		15		
	3.	104 तः 118 परिभाषापर्यन्तम्		15		
	4.	119 तः 133 परिभाषापर्यन्तम्		15		
सम्पूर्णयोगः				60	4	

सहायकग्रन्थाः-

1. परिभाषेन्दुशेखरः - आचार्य विश्वनाथ मिश्र, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी।
2. परिभाषेन्दुशेखरः, ‘भैरवी’- श्री लक्ष्मण शास्त्री, चौखम्बा संस्कृत संस्थान, वाराणसी।
3. परिभाषेन्दुशेखरः, ‘भूति’ - श्रीगोविन्द शर्मा, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी।

पञ्चमपत्रम्
PGVYE 105
लघुशब्देन्दुशेखरः-4
(स्त्रीप्रत्ययप्रकरणम्)
क्रेडिट – 4, अङ्काः – 60

पत्रस्योद्देश्यानि परिणामाश्च -

- छात्राः स्त्रीप्रत्ययप्रकरणे समागतानां सूत्राणामध्ययनपूर्वकं शब्दानां लिङ्गनिर्धारणबोधं करिष्यन्ति ।
- छात्राः स्त्रियामीत्यादिसूत्राणां विषये शास्त्रार्थसम्पादने समर्थाः भविष्यन्ति ।
- अध्येतारो नव्यचिन्तनशक्तिविशिष्टाः भविष्यन्ति ।

प्रथमघटकः -

स्त्रियाम् इत्यतः यजश्च इति पर्यन्तम् ।

- 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

द्वितीयघटकः -

हलस्तद्धितस्य इत्यतः पत्युर्नो यज्ञसंयोगे इति पर्यन्तम् ।

- 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

तृतीयघटकः -

विभाषा सपूर्वस्य इत्यतः स्वाङ्गाच्चोपसर्जनादसंयोगोपधात् इति पर्यन्तम् । - 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

चतुर्थघटकः -

नासिकोदरौष्ठजङ्घा... इत्यतः यूनस्तिः इति पर्यन्तम् ।

- 1 क्रेडिट, 15 अङ्काः

पाठयोजना -

भागः	उपभागः	पाठ्यक्रमविवरणम्	Hyperlink	अध्यापनहोरा	क्रेडिट
1.	लघुशब्देन्दुशेखरः स्त्रीप्रत्ययप्रकरणम्				1
	1.	स्त्रियाम् इत्यतः यजश्च इति पर्यन्तम् ।		15	
	2.	हलस्तद्धितस्य इत्यतः पत्युर्नो यज्ञसंयोगे इति पर्यन्तम् ।		15	
	3.	विभाषा सपूर्वस्य इत्यतः स्वाङ्गाच्चोपसर्जनादसंयोगोपधात् इति पर्यन्तम् ।		15	
	4.	नासिकोदरौष्ठजङ्घा... इत्यतः यूनस्तिः इति पर्यन्तम् ।		15	
सम्पूर्णयोगः				60	4

सहायकग्रन्थाः-

1. लघुशब्देन्दुशेखरः -	पण्डितनित्यानन्दपन्तपर्वतीय दीपिकीटीका सहितः।
1. लघुशब्देन्दुशेखरः -	डॉ. शिवप्रसाद शर्मा, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी।
2. लघुशब्देन्दुशेखरः -	प्रो. बालशास्त्री, वाणी विलास प्रकाशन, वाराणसी ।

द्वितीयषाण्मासिकः

Second Semester

प्रथमपत्रम्
PGVYC201
वैयाकरणभूषणसारः -1
क्रेडिट – 4, अङ्काः – 60

पत्रस्योद्देश्यानि परिणामाश्च -

- छात्राः आचार्यकौण्डभट्टस्य जीवनवृत्तं ज्ञास्यन्ति।
- छात्राः धात्वर्थविषये नैयायिकमीमांसकयोः मतयोः ज्ञानपूर्वकं कौण्डभट्टप्रतिपादितमतज्ञानं कर्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
- छात्राः दशलकारार्थ-सुबर्थ-नामार्थानां दार्शनिकदृष्ट्या बोधकरणे समर्थाः भविष्यन्ति।
- छात्राः वैयाकरणनैयायिकमीमांसकानां मते धात्वर्थज्ञाने, लकारार्थ-सुबर्थ-नामार्थानां ज्ञाने दक्षाः भविष्यन्ति।

प्रथमघटकः –

धात्वर्थनिर्णयः - 1 क्रेडिट, अङ्काः 15

द्वितीयघटकः –

लकारार्थनिर्णयः - 1 क्रेडिट, अङ्काः 15

तृतीयघटकः –

सुबर्थनिर्णयः - 1 क्रेडिट, अङ्काः 15

चतुर्थघटकः –

नामार्थनिर्णयः - 1 क्रेडिट अङ्काः 15

पाठयोजना –

भागः	उपभागः	पाठ्यक्रमविवरणम्	Hyperlink	अध्यापनहोरा	क्रेडिट
1.	वैयाकरणभूषणसारः				
	1	धात्वर्थनिर्णयः	https://epgp.inflibnet.ac.in/ Home/ViewSubject?catid=7 q0wFPhZ2YvbF9Q0FD+dq A==	15	1
	2	लकारार्थनिर्णयः		15	1
	3	सुबर्थनिर्णयः		15	1
	4	नामार्थनिर्णयः		15	1
सम्पूर्णयोगः				60	4

सहायकग्रन्थाः-

1. वैयाकरणभूषणसारः(हिन्दी व्याख्या सहित) - डॉ. चन्द्रिका प्रसाद द्विवेदी, चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान, दिल्ली।
2. वैयाकरणभूषणसारः(हिन्दी व्याख्या सहित) - पं० कालीकान्त झा, चौखम्बा संस्कृत सीरीज आफिस, वाराणसी।
3. वैयाकरणभूषणसारः- आचार्य श्रीनिवास शर्मा, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी।
4. वैयाकरणभूषणसारः आचार्यब्रह्मदत्तद्विवेदी

द्वितीयपत्रम्
PGVYC202
लघुशब्देन्दुशेखरः -5
क्रेडिट – 4, अङ्काः – 60

पत्रस्योद्देश्यानि परिणामाश्च -

- छात्राः कारकप्रकरणे समागतानाम् 'प्रातिपदिकार्थः.....' इत्यादिसूत्राणां पूर्वापरपक्षखण्डनमण्डनपूर्वकं नागेशमतानुसारं तेषां सूत्राणामवबोधने दक्षाः भविष्यन्ति।
- छात्राः प्रथमादिविभक्तीनामर्थकरणे विभिन्नवैयाकरणानां मतानि उल्लेखं करिष्यन्ति।

प्रथमघटकः -

प्रथमाविभक्तिः - 0.5 क्रेडिट, अङ्काः 8

द्वितीयघटकः -

द्वितीयाविभक्तिः 1.5 क्रेडिट, अङ्काः 22

तृतीयघटकः -

तृतीयाविभक्तिः चतुर्थीविभक्तिश्च 1 क्रेडिट, अङ्काः 15

चतुर्थघटकः -

पञ्चमीविभक्तिः सप्तमीविभक्तिपर्यन्तम् - 1 क्रेडिट, अङ्काः 15

पाठयोजना -

भागः	उपभागः	पाठ्यक्रमविवरणम्	Hyperlink	अध्यापनहोरा	क्रेडिट
		लघुशब्देन्दुशेखरः (कारकप्रकरणम्)			
1.	1	प्रथमाविभक्तिः	https://epgp.inflibnet.ac.in/Home/ViewSubject?catid=7q0wFPbZ2YvbF9Q0FD+dqA==	8	0.5
2.	1	द्वितीयाविभक्तिः		22	1.5
3.	1	तृतीयाविभक्तिः चतुर्थीविभक्तिश्च		15	1
4.	1	पञ्चमीविभक्तिः सप्तमीविभक्तिपर्यन्तम्		15	1
सम्पूर्णयोगः				60	4

सहायकग्रन्थाः-

1. लघुशब्देन्दुशेखरः (कारकप्रकरणम्) हिन्दी व्याख्या सहित - प्रो० तेजःपाल शर्मा, सम्पूर्णानन्द संस्कृत विश्वविद्यालय, वाराणसी।
2. लघुशब्देन्दुशेखरः (द्वितीयो भागः) 'वैकुण्ठी' संस्कृत- हिन्दी व्याख्या सहित - डॉ. शिवप्रसाद शर्मा, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी।
3. लघुशब्देन्दुशेखरः (द्वितीयो भागः) षट्ठीकोपेतः - प्रो० बाल शास्त्री, वाणी विलास प्रकाशन, वाराणसी।

तृतीयपत्रम्
PGVYC 203
वैयाकरणभूषणसारः -2
क्रेडिट – 4, अङ्काः – 60

पत्रस्योद्देश्यानि परिणामाश्च -

- छात्रेभ्यः समासशक्तिविषये कौण्डभट्टप्रतिपादितमतस्य परिज्ञानम्।
- छात्रेभ्यो वैयाकरणनैयायिकमीमांसकानां मते शक्तिलक्षणाव्यञ्जनाज्ञानं, स्फोटज्ञानं, शाब्दबोधसहकारिकारणज्ञानं चावबोधनम्।
- छात्राः विविधेषु सम्प्रदायेषु शक्तिलक्षणाव्यञ्जनादिविषये ज्ञानं कृत्वा तेषां कौण्डभट्टमतानुसारं प्रतिपादने सामर्थ्यं लप्स्यन्ति।
- छात्राः स्फोटविषये पूर्णज्ञाने समर्थाः भविष्यन्ति।

प्रथमघटकः –

समासशक्तिनिर्णयः - 1 क्रेडिट, अङ्काः 15

द्वितीयघटकः –

शक्तिनिर्णयः - 1 क्रेडिट, अङ्काः 15

तृतीयघटकः –

नामार्थनिर्णयतः क्त्वाद्यर्थनिर्णयपर्यन्तम् - 1 क्रेडिट, अङ्काः 15

चतुर्थघटकः -

स्फोटनिर्णयः - 1 क्रेडिट, अङ्काः 15

पाठयोजना –

भागः	उपभागः	पाठ्यक्रमविवरणम्	Hyperlink	अध्यापनहोरा	क्रेडिट	
	वैयाकरणभूषणसारः				1	
1.	1	समासशक्तिनिर्णयः	https://epgp.inflibnet.ac.in/Home/ViewSubject?catid=7q0wFPhZ2YvbF9Q0FD+dqA==	15		
2.	1	शक्तिनिर्णयः		15		1
3.	1	नामार्थनिर्णयतः क्त्वाद्यर्थनिर्णयपर्यन्तम्		15		1
4.	1	स्फोटनिर्णयः		15		1
सम्पूर्णयोगः				60	4	

सहायकग्रन्थाः-

1. वैयाकरणभूषणसारः(हिन्दी व्याख्या सहित) - डॉ. चन्द्रिका प्रसाद द्विवेदी, चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान, दिल्ली।
2. वैयाकरणभूषणसारः(हिन्दी व्याख्या सहित) - पं० कालीकान्त झा, चौखम्बा संस्कृत सीरीज आफिस, वाराणसी।
3. वैयाकरणभूषणसारः- आचार्य श्रीनिवास शर्मा, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी।

चतुर्थपत्रम्
PGVYE 204
सिद्धान्तकौमुदी
(समासप्रकरणम्)
क्रेडिट – 4, अङ्काः – 60

पत्रस्योद्देश्यानि परिणामाश्च -

- छात्रेभ्यः पदानां संक्षेपकारकस्य समासस्य परिचयपुरस्सरं सिद्धान्तकौमुदीदिशा अध्यापनम्।
- छात्राः समासज्ञानानन्तरं समस्तवाक्यप्रयोगे समर्थाः भविष्यन्ति।

प्रथमघटकः -

अव्ययीभावः तत्पुरुषसमासश्च - 2 क्रेडिट 30 अङ्काः

द्वितीयघटकः -

बहुव्रीहिः द्वन्द्वसमासश्च - 1 क्रेडिट 15 अङ्काः

तृतीयघटकः -

एकशेषप्रकरणतः समासाश्रयप्रकरणं यावत् - 1 क्रेडिट 15 अङ्काः

पाठ्यग्रन्थः -

वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी

पाठयोजना -

भागः	उपभागः	पाठ्यक्रमविवरणम्	Hyperlink	अध्यापनहोरा	क्रेडिट
1.	1.	अव्ययीभावसमासप्रकरणं तत्पुरुषप्रकरणञ्च	https://epgp.inflibnet.ac.in/Home/ViewSubject?catid=OcXGfDp/okkJITwp9YnKuA==	30	2
2.	1.	बहुव्रीहिप्रकरणं द्वन्द्वप्रकरणञ्च	https://ia601200.us.archive.org/23/items/vyakarana_chandrod_1/vyakarana_chandrod_1.pdf	15	1
3.	1.	एकशेषप्रकरणतः समासाश्रयप्रकरणं यावत्	https://ia601200.us.archive.org/23/items/vyakarana_chandrod_1/vyakarana_chandrod_1.pdf	15	1
सम्पूर्णयोगः				60	4

सहायकग्रन्थाः-

1. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी - श्रीगोविन्दाचार्य, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी।
2. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी- बालमनोरमा-तत्त्वबोधिनीसहिता- डॉ. शिवप्रसाद शर्मा, चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी।
3. अष्टाध्यायी- सूत्रपाठः - आचार्यगोपालदत्तपाण्डेयः, चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, वाराणसी।

पञ्चमपत्रम्

PGVYRP205

Project Work/Seminar/ Field Work (Any One)

परियोजनाकार्यम्/ चर्चासत्रम्/ क्षेत्रीयमध्ययनम् (किमप्येकम्)

4 Credit, 60 Marks

परियोजनानिमित्तं नियमाः

पत्रस्योद्देश्यानि परिणामाश्च -

पत्रमिदं छात्राणां मानसिकाभिवृद्धये दक्षतासमृद्धये च प्रयुक्तं विद्यते ।

अनेन माध्यमेन छात्राणां यच्च ज्ञानं तज्ज्ञानं समाजाय पथप्रदर्शकं भविष्यति ।

सैद्धान्तिकज्ञानस्य प्रायोगिकरूपेण प्रदर्शनार्थमवसरो भविष्यति ।

भारतीयज्ञानपरम्परायां यत्र तत्र प्रच्छन्नं यज्ज्ञानं तत् प्रत्यक्षं भविष्यति ।

अत्र पाण्डुलिपीनामध्ययनम्, पाण्डुलिपिसम्पादनम्, क्षेत्रीयमध्ययनम्, किमपि विशिष्टं प्राचीनग्रन्थप्रकाशनञ्च भवितुं शक्नोति ।

प्रथमघटकः - पाण्डुलिपिविज्ञानम्, - परिचयः

I. पाण्डुलिपीनां विविधाः प्रकाराः, तेषां वैशिष्ट्यञ्च -

(ताड-पत्रलेखः, भुर्जपत्रलेखः, सांचीपत्रम्, ताम्रपत्रम्, पाषाणलेखः, कर्गद्-पत्राणि, धातुलेखः इत्यादयः)

II. पाण्डुलिपिलेखनस्य विशिष्टा पद्धतिः, लेखकस्य वैशिष्ट्यम्, लेखनसामग्री च ।

III. पाण्डुलिपिषु काललेखन-शैली ।

IV. देशे विदेशे च स्थितानां प्रमुखानां हस्तलेखागाराणां परिचयः, तेषां ग्रन्थसूचयश्च, राष्ट्रिय पाण्डुलिपि मिशन् -उद्देश्यं कार्यप्रणाली च

द्वितीयघटकः - पाण्डुलिपि-सम्पादनम्

I. पाठसम्पादनम् - परिभाषा, उद्देश्यं सम्भावना च ।

II. सम्पादन-प्रविधयः, एकलमातृकया सम्पादनम्, बह्वीभिः मातृकाभिः पाठसंपादनम् ।

पाठसमालोचनम् - परिभाषा, पाठवैविध्यम्, प्राचीनभास्ते पाठसमालोचनपरम्परा ।

IV. पाठदोषाः कारणं निदानञ्च ।

तृतीयघटकः - पाठसम्पादनस्य अङ्गानि ।

1. पाठसमालोचनायाः मूलसिद्धान्ताः, समीक्षात्मकपाठसम्पादने लेखकदोषसंशोधनम्, मातृकावंशावतिनिर्माणञ्च दिग्दर्शिसिद्धान्ताः, लेखकदोषाः ।

II. उच्चतरपाठसमालोचनम् (higher criticism), अवरपाठसमालोचनम् (lower criticism), पाठ-सन्तोलनम्, सञ्चरितपाठः (transmitted text), पाठसंस्कारः (heuristics), पाठसंशोधनम् (emendations) च

III. मानकसमीक्षात्मकसंस्करणानां संक्षिप्तपरिचयः

अ. वाल्मीकिरामायणस्य समीक्षात्मकं संस्करणम्

आ. महाभारतस्य समीक्षात्मक संस्करणम्

इ. पञ्चतन्त्रस्य समीक्षात्मकं संस्करणञ्च

IV. पृष्ठाङ्कनं (Pagination), विरामचिह्नानि (Punctuation), Abbreviation (संकेताक्षराणि), Colophon (पुष्पिका) etc. ग्रन्थसम्पादने उपयुज्यमानाः पारिभाषिकशब्दाः (urtext, colophon, marginalia, siglum, stemma Codium, archetype, exemplar, codex, copy, bi-lingual codices, variant readings, revisions, critical recensions, dittography, haplography etc.)

चतुर्थघटकः- छात्राणां समूहैः कस्याश्चिदपि मातृकाया एकस्य अध्यायस्य केषाञ्चित् पत्राणां समीक्षात्मकसम्पादनम् (लघुप्रबन्धः)

पाठयोजना -

भागः	उपभागः	पाठ्यक्रमविवरणम्	अध्यापनहोरा	क्रेडिट
1.	1.	पाण्डुलिपिविज्ञानम्, - परिचयः	15	1
2.	1.	पाण्डुलिपि-सम्पादनम्	15	1
3.	1.	पाठसम्पादनस्य अङ्गानि ।	15	1
4.	1.	छात्राणां समूहैः अभ्यासः, एकः लघुशोधप्रबन्धः	15	1
			60	4

आधारग्रन्थाः

1. पाण्डुलिपिविज्ञान, लेखक डॉ. सत्येन्द्र, प्रकाशन राजस्थान हिन्दी ग्रन्थ अकादमी, जयपुर
2. शोध प्रविधि एवं पाण्डुलिपिविज्ञान, लेखक अभिराज राजेन्द्र मिश्र, अक्षयवट प्रकाशन प्रयागराज
3. Introduction to Manuscriptology, R. S. Shivaganesha Murthy, Sharda Publishing house, Delhi
4. Introduction to Indian textual criticism, S.M. katre, Karnataka Publishing house, Bombay
5. The Fundamentals of Manuscriptology, P. Visalakshy, Dravidion Linguistics Association. 84, Thiruvananthapuram:

लघुशोधप्रबन्धस्य नियमाः

- सर्वेषां विषयाणाम् आचार्य-चतुर्थ-सत्रार्थस्य छात्रैः स्वकीय-उपाधेः आंशिकपूरणार्थम् एकः लघु-शोधप्रबन्धः प्रस्तोष्यते।
- लघुशोधप्रबन्धः तस्यैव विभागस्य संकायसदस्यस्य निरीक्षणे प्रस्तोतव्यः।
- सम्बद्धः विद्याशाखासमन्वयकः अध्यक्षः छात्राणां लघुशोधप्रबन्ध-पर्यवेक्षण-दायित्वं विश्वविद्यालयीय-संकायसदस्यानां कृते निर्धारयिष्यति।
- लघुशोधप्रबन्धस्य आकारः निबन्धस्य विषयस्य प्रकृत्यनुसारं भविष्यति।
- तथापि वाञ्छनीयं वर्तते यत् लघुशोधप्रबन्धः ५०-६० पृष्ठात्मकः भवितव्यः यः प्रायः कोकिला-यूनिकोड् फॉन्ट (16 आकारे) माध्यमेन द्विगुणितस्थाने (double Space) टङ्ङ्कितः भवेत्।
- लघुशोधप्रबन्धः A4 आकारस्य कर्गदपत्रेषु टङ्कयित्वा बाइण्ड/स्पाइरल बाइण्ड कृत्वा च समर्पयितुं शक्यते।
- लघुशोधप्रबन्धस्य भाषा संस्कृतमात्रं भवेत्। लघुशोधप्रबन्धः निम्नलिखितप्रारूपानुरूपं भवेत्

(क) शीर्षकम्

निबन्धस्य शीर्षकपृष्ठे शीर्षकं, छात्रनाम, विश्वविद्यालयस्य/परिसरस्य/महाविद्यालयस्य नाम, नामाङ्कनसङ्ख्या, प्रस्तुतीकरणस्य वर्षं च उल्लेखनीयम्।

(ख) प्रमाणपत्रम् (अभ्यर्थिना तथा निरीक्षकेण)

(ग) संक्षिप्त-कार्तज्ञोक्तिः (वास्तविकयोगदानस्य/सहायतायाः आधारेण)

(घ) विषयसूची

(ङ) प्रस्तावना

अस्मिन् खण्डे लघुशोधप्रबन्धसमस्यायाः परिचयः भविष्यति। अनेन पाठकस्य ज्ञानं भवेद् यत् प्रस्तुतः विषयः कः, विषयः कथम् उद्भूतः, विषयस्य चयनं कथं कृतम्। अत्रैव छात्रः एतान् विचारान् दातुं समर्थः भवेत्। परिचये विषयस्य औचित्यं, प्रयोजनं च समाविष्टं भवेत्।

(च) लघुशोधप्रबन्धस्य मुख्यभागस्य अध्यायाः

(छ) उपसंहारः

(ज) ग्रन्थसूची (मुख्यस्रोतांसि / गौणस्रोतांसि)

लघुशोधप्रबन्धस्य विस्तारः

- लघुशोधप्रबन्धे न्यूनातिन्यूनं ०२ अध्यायौ भवेताम् (परिचयं/निष्कर्षं विहाय)। एवमेव ०४ अध्यायेभ्यः अधिकाः न भवेयुः।
- प्रस्तावनां/निष्कर्षं च एकत्रीकृत्य लघुशोधप्रबन्धस्य ३०% तः अधिको न भवेत्।

- अचौर्यता- प्रमाण-पत्रम्
- प्रस्तुतीकरणसमये अचौर्यताप्रमाणपत्रस्य आवश्यकता भविष्यति यत् सम्बद्धपरिसरस्यपुस्तकालयेन निर्गतं भविष्यति।

प्रस्तुति:

1. अस्य दिशानिर्देशस्य: प्रारम्भे प्रदत्तनिर्देशानुसारं लघुशोधप्रबन्धः टङ्कितरूपेण प्रस्तोतव्यः। 2. प्रायः परीक्षायाः पूर्वम् अन्तिम आन्तरिकमूल्यांकनसमये लघुशोधप्रबन्धः प्रस्तुतः भवेत्।

शोधप्रबन्धस्य मूल्याङ्कनम्

1. लघुशोधप्रबन्धस्य परीक्षा परीक्षकद्वयेन (1. मार्गदर्शकस्य अतिरिक्तेन तस्यैव परिसरस्य/महाविद्यालयस्य संकाय-सदस्येन तथा 2. स्वयं मार्गदर्शकीण च) भविष्यति।
2. मौखिकपरीक्षा अन्तिमसत्रार्थपरीक्षायाः अनन्तरं तत्क्षणमेव परिसरे महाविद्यालये भविष्यति, यत्र न्यूनातिन्यूनम् एकः बाह्यपरीक्षकः उपस्थितः भविष्यति।

लघुशोधप्रबन्धार्थं मूल्याङ्कनव्यवस्था

लघुशोधप्रबन्धस्य कृते ६० अंकाः, मौखिकपरीक्षायाः कृते ४० अंकाः भविष्यन्ति ।

संगोष्ठीनिमित्तं नियमाः

पत्रस्योद्देश्यानि परिणामाश्च -

- छात्राः संगोष्ठीविधिविषये समृद्धाः भविष्यन्ति ।
- संगोष्ठीनामायोजने, सम्पादने, प्रतिभागग्रहणे दक्षाः भविष्यन्ति ।
- संगोष्ठीसिद्धतायां याः त्रुटयः भवन्तीति तस्मिन् विषये जागरूकाः भविष्यन्ति ।
- संगोष्ठीफलनिर्धारणे दक्षाः भविष्यन्ति ।
- राष्ट्रियप्रादेशिकविश्वविद्यालयीयविभागीयसंगोष्ठीविषये जागरूकाः भविष्यन्ति ।

प्रथमघटकः -

क्रमसंख्या	विषयाः	क्रेडिट	होरा
1.	संगोष्ठी, चर्चासत्रम्, Seminar, Conference, इत्यादि शब्दानां परिचयः।	1	15
2.	उद्देश्यानि, संगोष्ठीभेदाः, विभागीया, राष्ट्रिया, अन्ताराष्ट्रिया, विश्वविद्यालयीया, इत्यादयः।		
3.	संगोष्ठी अनुकूलाः चयनविषयाः, तेषां विधयश्च ।		
4.	लक्षितविषयाणां गभीरतया विश्लेषणपद्धतयः।		
5.	प्रतिभागिषु परस्परं संवादस्थापनकलाः।		

द्वितीयघटकः -

क्रमसंख्या	विषयाः	क्रेडिट	होरा
1.	चर्चासत्रमेकं शैक्षणिकं कार्यम् । विषयविशेषज्ञैः नेतृत्वप्रदानम् ।	1	15
2.	विषयाणां गहनाध्ययनाय आयोजनम् ।		
3.	गुरुशिष्ययोः तार्किकचर्चासु प्रवृत्तिः ।		
4.	शिक्षणार्थं चर्चात्रयं संवादिकविषयकेन्द्रितविशिष्टज्ञानस्य परिवेषणम् ।		
5.	छात्राणामन्तर्निहितशक्तिविकासाय तेषामनुभवकथनम् ।		

तृतीयघटकः

क्रमसंख्या	विषयाः	क्रेडिट	होरा
1.	शैक्षणिकानुसन्धानविषयकं चर्चासत्रम् ।	1	15
2.	कापॉरेटप्रशिक्षणचर्चासत्रम् ।		
3.	बेवीनार, ऑनलाइन बर्चुअलचर्चासत्रम् ।		
4.	जनजागरूकताविषयकं सूचनात्मकञ्च चर्चासत्रम् ।		
5.	दैनन्दिनस्वास्थ्यआहारव्यवहारसम्बन्धादिविषयकं चर्चासत्रम् ।		

चतुर्थघटकः -

क्रमसंख्या	विषयाः	क्रेडिट	होरा
1.	उत्तमशिक्षणम्, व्यवहारिकतासु प्रयोगश्च	1	15
2.	प्रशिक्षणप्रदानम्, विचारमन्थनम् । सत्राणां प्रकाराः, सामूहिकीचर्चा, प्रश्नोत्तरविधिः		
3.	लघु अभ्यासः, सर्वेक्षणञ्च । पृथक् प्रकोष्ठव्यवस्था, प्रचारकरणविधिः,		
4.	त्रुटीनां कारणानि, समाधानानि च । अपेक्षितानां सामग्रीणां सिद्धता सूची च ।		
5.	उचितवक्तृणां चयनम् । प्रारूपम्, कालावधिनिर्धारणञ्च । प्रयोगपक्षस्योपस्थापनम् ।		

पाठ्यग्रन्थः -

तत्संगोष्ठीषु गत्वा भागग्रहणम्, श्रवणम्, पत्रनिर्माणम्, अन्तर्जालमाध्यमेन अध्ययनम्, गुरुभिः श्रवणम् ।

सहायकग्रन्थाः-

4. स्वशास्त्रीयग्रन्थानां गभीरमध्ययनम् ।
5. सन्दर्भग्रन्थानां विचारपूर्णमध्ययनम् ।
6. नीतिसिद्धान्ताचारविचारव्यवहारपरकपुस्तकानां सदध्ययनम् ।
7. रामायणमहाभारतपुराणषड्दर्शनषड्वेदाङ्गसाहित्यादिपरकशास्त्राणां विशिष्टमध्ययनम् ।
8. सामाजिकाध्यात्मिकऐहिकपारलौकिकतत्त्वप्रतिपादकानां ग्रन्थानामध्ययनम् ।
9. बहूनां विदुषां संगोष्ठीषु व्याख्यानश्रवणम् ।

पाठयोजना -

भागः	उपभागः	पाठ्यक्रमविवरणम्	अङ्काः
1.	1.	सैद्धान्तिकपक्षाः	60
2.	1.	प्रायोगिकपक्षाश्च	40
		पूर्णाङ्काः	100